

OSMANLI DÜNYASINDA
ÇOCUK OLMAK



DEĞERLER EĞİTİMİ MERKEZİ YAYINLARI
© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Değerler Eğitimi Merkezi Yayınlarına aittir.

ISBN : 978-605-4036-27-1
Sertifika No: 17576

Kitabın Adı
Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak

Editörler
Yrd. Doç. Dr. Haşim ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Nurdan ŞAFAK

Yayın Koordinatörü
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ZENGİN

Kapak Tasarım & Sayfa Düzeni
Zehra Gümüş

Kapak Fotoğrafi
Sanayi Mektebi Öğrencileri,
İ. Ü., Kütüphanesi, Nadir Eserler, Yıldız Albümü 90852/09

Baskı-Cilt
Vesta Ofset
Tel: (0 212) 648 06 38

Dem Yayınları Ensar Neşriyat Tic. A. Ş. Organizasyonudur.

1. Basım
Şubat 2012

İsteme Adresi
Kıztaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul
Tel : (0212) 491 19 03 – 491 19 04 Faks : (0212) 491 19 30
www.ensarneyriyat.com.tr ensar@ensarneyriyat.com.tr

ŞENLİK VE SİYASET: ŞEHZÂDELERİN DOĞUM VE SÜNNET ŞENLİKLERİ

AHMET ÖNAL*

Özet: Osmanlı şehzâdelerinin çocukluk dönemlerinin iki önemli kesitinin, doğumları ve sünnetlerinin birtakım şenliklere konu olduğu görülmektedir. Bu şenlikler, tarihi süreç içinde bir bütün halinde incelendiğinde, şehzâdelik kurumunda yaşanan değişim ve dönüşüme paralel, bu şenliklerin de mana ve mahiyetinde bir değişimin yaşandığı görülür. 16. yüzyılın sonlarına kadar şehzadelerin doğum şenliklerinden ziyade sünnet şenlikleri ön plandayken, sonraki dönemde doğum şenlikleri sünnet şenliklerinin önüne geçmiştir. Bu yazıda, şenlikler referans alınarak şehzâdelik müessesesindeki değişim incelenecektir.

Devletlerin veya müesseselerin tarihlerinin ya da bütünüyle tarihin, süreklilik içindeki önemli kırılma noktalarının tespiti, her bir dönemin zemine, zamana ve şartlara göre kazandığı mana ve mahiyetin tetkiki/ tahlili, tarihçi için elzemdir. Bu meyanda Osmanlı şehzâdelik kurumunun da, devletin bidayetinden nihayetine kadar, 600 yılı aşkın bir süre, hep aynı çehre

*Okutman, Trakya Üniversitesi.

ve çerçeve içinde kalmadığı, bazı büyük değişim ve dönüşümler yaşadığı söylenebilir. Şehzâdelik kurumu üç dönem dâhilinde incelenebilir: Devletin teşekkülünden 16. yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve hanedandan hem padişahın hem sancak beylik görevi üstlenen şehzâdelerin kendi haremelerini kurabildikleri çoklu harem dönemi; 16. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar süren, şehzâdelerin İstanbul'da nezâret altında tutuldukları ve yalnızca padişahın bir hareme sahip olabildiği tek harem dönemi; son olarak da batılılaşma dönemi. Ancak batılılaşma dönemine bu yazıda yer verilmeyecektir.

Çoklu Harem Dönemi

Şehzâdelerin doğum haberlerinin Osmanlı kroniklerinde uzun bir süre fazlaca yer almadığı görülür. Osmanlı tarihinin ilk dönemleri için bu durumun tarih yazıcılığı geleneğinin bir mahsulü olduğu söylenebilir.¹ Nitekim tarih yazıcılığının gelişmesi ve çeşitlenmesiyle birlikte kaynaklarda şehzâdelerin doğum haberlerine daha fazla rastlanır. Ancak yine de ilk dönem tarihleriyle, sonrakiler mukayese edildiğinde doğum haberlerinin artması ve biraz daha teferruatlı bir şekilde nakledilmesi dışında, mahiyet itibariyle fazla bir farkın olmadığı söylenebilir. XV. yüzyıl yazarlarından Ahmedî (ö. 1412-1413) ve Yıldırım Bâyezid (1389-1402) dönemine kadar ki Osmanlı tarihini Yahşi Fakih Menakıbnâmesi'nden nakleden Âşıkpaşazâde bu dönem zarfında hiçbir şehzâde doğumu haberi aktarmazlar. II. Murad'a (1421-1451) sunulan tarihi takvimlerde sadece, Orhan Gazi ile I. Murad'ın doğumu ve I. Murad'ın oğulları Şehzâde Bâyezid (Yıldırım) ile Şehzâde İbrahim'in doğumu haber verilir.² Osmanlı tarihinin ilk dönemleri hakkında teferruatlı bilgiler içeren, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'da yer alan iki doğum haberinden, Osman Gazi'nin oğlu Ali Paşa ile II. Murad'ın

1 Osmanlı tarih yazıcılığı, oldukça geç bir zamanda başlamış olup, tespit edilebilen ilk Osmanlı tarihi XV. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Yahşi Fakih Menakıbnâmesi*'dir. Ancak bu eser günümüze ulaşamamıştır. Hâlihazırda elimizde mevcut en erken Osmanlı tarihi Ahmedî'nin XV. yüzyılın başlarında yazdığı *İskendernâmesi*'dir. Osmanlı tarihine dair teferruatlı bilgi veren ilk eserler ise XV. yüzyılın ikinci yarısında II. Bâyezid döneminde yazılmıştır. Osmanlı tarihi yazımının ilk dönemleri ve eserleri hakkında geniş bir bibliyografya için bkz. Erhan Afyoncu, *Tanzimat Önce Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2007, 19-30.

2 Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1984, 17, 54.

oğlu Şehzâde Mehmed'in (Fatih) dünyaya gelişi sadece kısa birer cümleyle aktarılır.³ Eserini Fatih Sultan Mehmed döneminde kaleme alan Enverî, II. Murad'ın oğullarının doğumunu şöyle nakleder⁴;

Çün sekiz yüz otuza irişdi sâl
Şeh Alâeddin toğar ol nîk-hâl

Çün sekiz yüz otuz beş sâl olur
Hem recebden gün yigirmi altı gelür
Hân Mehmed şenbe gicesi meğer
İrteye karşı toğar hayrû'l-beşer

Enverî ve onunla çağdaş Şükrullah ve Nişancı Karamanî Mehmed Paşa, Fatih'in şehzâdelerinin doğumundan bahsetmezler.⁵ Eserini 908'de (1503) tamamlayan Oruç bin Adil, II. Murad'ın oğullarından yalnızca Şehzâde Mehmed'in doğumunu, "Sultan Muhammed ibn-i Sultan Murâd vücûda geldi, Receb ayının yigirmi yedisinde Şenbih gicesinde Dimetoka'da" şeklinde kaydeder. Fatih Sultan Mehmed'in oğullarından Şehzâde Bâyezid ile Şehzâde Cem'in doğumunu yine birer cümleyle naklederken, eserini yazdığı dönemin hükümdarı olan II. Bâyezid'in oğullarından hiçbirinin doğumunu kaydetmez⁶. Eserini II. Bâyezid'in emriyle kaleme alan İbn Kemal, Fatih dönemini anlattığı VII. Defter'de ayrı bir başlık altında yalnızca Şehzâde Cem'in doğumundan

3 *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, 10-11, 70; *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, 12, 76.

4 *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1465)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003, 44. Şükrullah (Şükrullah, *Behçetü'ttevârih*, çev. Çitçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, içinde), 64), II. Murad'ın oğlu Şehzâde Mehmed'in doğumu için, "... Sultan oğlu sultan, Osman ocağının övüncü Sultan Mehmed Han, 835 yılında, receb ayının 27nci cumartesi gecesinde (28 Mart 1432) tan atarken Edirne başkentinde doğdu" ifadesini kullanır. Neşri'de (Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, II, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1995, 613) ise bu hususta yalnızca, "[833] Ve dahi ol yılda Sultan Mehmed dünyaya geldi" kaydı yer alır.

5 "Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*", çev. İsmail Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, içinde), 321-369.

6 *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, 58, 70, 115.

bahsedip⁷, Şehzâde Bâyezid'in çocuklarından birçoğunun bu dönemde vuku bulan doğumlarını zikretmez. II. Bâyezid dönemine hasredilen VIII. Defter'de padişahın çocuklarından topluca bahsettiği bir bölümde, Şehzâde Alâeddin'in babasının sancak beyliği sırasında doğup kısa süre sonra öldüğünü, Şehzâde Mehmed'in 1486'da doğup 1504'de öldüğünü belirtir.⁸

Lütfî Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğullarından Şehzâde Selim'in doğumu hakkında "bu yılda Sultan Selim bin Sultan Süleymân vücûda geldi", Şehzâde Bâyezid'in dünyaya gelişiyle ilgili olarak da "Sultan Bâyezid İbni Sultan Süleymân Hân vücûda gelüb cihân halkının gönülleri surûrla doldı" ifadelerini⁹ kullanmayı yeterli görmüştür. İbn Kemâl, Şehzâde Selim doğunca Kanuni'nin kurbanlar kestirip, fakir fukaraya ihsanlarda bulunduğunu, doğum haberini kendisine ulaştıran kişiye hilat (elbise veya kaftan) ve müjdelik verdiğini belirtir.¹⁰ Bostan Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzâde Mehmed, Şehzâde Selim, Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Cihangir'in doğumlarını, padişahın ve bütün devlet erkânın bu haberden mutluluk duyduklarını belirterek kaydeder.¹¹ Şehnâmeçi Seyyid Lokman'a göre II. Selim tahta çıktıktan az sonra "ve Ma'nîsâ'dan haber gelüp Şehzâde Murâd Hân tâle bakâhu hazretlerinin sülâle-i tayyibelerinden bir şehzâde-i sa'îdü'l-baht sene-i mezbûre Zilka'desinün on ikisinde vücûda gelüp Sultan Mehmed nâm konulup bakâ-i ömr ü devletlerine du'âlar olındı".¹² Selanikî Mustafa Efendi'ye göreyse, Şehzâde Mehmed'in doğum haberi Sigetvar yolundaki Kanuni'ye ulaştırıldı ve şehzâdenin adını bizzat Kanuni koydu.¹³ Müellif, 1563-1600 arasındaki Osmanlı tarihini anlattığı eserinde yalnızca, kendi döneminin hükümdarına ait bu doğumu zikreder.

7 İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, 172-173. Ancak müellif burada şehzâdenin doğumu üzerine babasının yaşadığı sevinci değil hiddeti kaydeder.

8 İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VIII. Defter (Transkripsiyon), haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997, 54-56

9 *Lütfî Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik, Ankara 2001, 253, 265.

10 Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, X. Defter, haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996, 113-114.

11 Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdi'ye Atfedilen Eserin İlk Şekli)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCE, Ankara 1952.

12 Seyyid Lokmân, *Zübâdetü't-Tevârih*, TSMK, Hazine Koleksiyonu, nr. 1321, vr. 78b.

13 Selânîkî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî (971-1003/1563-1595)*, I, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, 18.

Görüldüğü üzere 16. yüzyılın sonlarına kadar, kroniklerde yer alan şehzâde doğumu haberlerinden istifadeyle hanedanın şeceresini tespit mümkün görünmemektedir. Hanedanın bütün erkek azalarının tahta geçmeye haklarının bulunduğu bir veraset sisteminin geçerli olduğu dönemi inceleyen ve tahtın muhtemel adaylarının hayat serüvenlerini daha doğumlarından itibaren en ince teferruatına kadar tespit etmek isteyen modern tarihçi için kaynakların bu ketumluğu şaşırtıcı gelebilir. Bu durumu anlamak ve anlamlandırmak için meseleye birbiriyle bağlantılı iki noktadan bakılabilir; ilk olarak padişah ve şehzâdelerin kendi çocuklarının doğumuna yükledikleri mânâ, ikinci olarak da çağdaş müelliflerin bu vakaya yaklaşımları.

İlkinden başlayacak olursak, saltanatın babadan oğula geçtiği bu sistemde, bir erkek evladının doğması, padişah için hanedanının devamı, şehzâde için de tahta giden yolun açılması noktasında son derece önemlidir. Nitekim İdrîs-i Bidlisî (ö. 1520) Şehzâde Korkud'un neden babası II. Bâyezid'in yerine geçmemesi gerektiğini şöyle izah eder:

Korkut Çelebi'nin ise bilginliği ve şer'î ilimlerde derinleştiği tartışılmaz olmakla birlikte önderlik işinde, mülkü ve orduyu zaptetmede ve yiğitlik ve hüküm vermede gücü ve olgunluğu yoktur. Ayrıca nesli kesiktir. Seçkinler tarafından teyit edilmektedir ki mülk ve saltanat hep seleften halefe, babada oğula geçmektedir ve bu geçiş silsilesi sekizinde de bozulmamıştır. Onun tahta geçmesi halinde bu bağlantı kopacaktır.¹⁴

Dolayısıyla bu durum beşerî olduğu kadar siyasî bir hadisedir. Bu kavramsal ayrıma temas eden Haldun Eroğlu, "Klasik Dönem"de bir erkek çocuğu dünyaya gelen padişahların veya şehzâdelerin, "hem insanî açıdan hem de devlet anlayışı açısından" bazen "abartılı" tepkiler verdiklerini, bu olayın her şeyden önce "büyük bir zafer edasıyla" kutlandığını, doğum hadisesinin daha ziyade siyasî bir anlam taşıdığını belirtir.¹⁵ Ancak bu dönem itibarıyla meselenin siyasî boyutunun padişahlar ya da şehzâdeler tarafından ön plana çıkartılmasını sağlayacak ve / veya gerektirecek bir durum yaşanmadı. Zira 16. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlılar hiçbir zaman tahta geçecek

14 İdrîs-i Bidlisî, *Selîm Şahname*, haz. Hicabi Kırılancı, Ankara 2001, 98.

15 Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzâdelik Kurumu*, Ankara 2004, 75-76.

şehzâdenin olmamasından kaynaklanan bir buhranla karşı karşıya kalmadılar. Şehzâdelerin idarî teşkilâtta sancakbeyi olarak görevlendirilmeleriyle bağlantılı olarak birkaç farklı merkezdeki hanedan hareminden çocuk sesi eksik olmadı. Saltanat değişikliklerinde taht hiç alternatifsiz kalmadı. Yavuz Sultan Selim öldüğünde yerine geçecek tek oğlu Şehzâde Süleyman'dı, fakat onun da kendi çocukları Şehzâde Murad ile Şehzâde Mahmud vardı.¹⁶ Sultan III. Mehmed (1595-1603) ve öncesindeki Osmanlı padişahlarının hayatları incelendiğinde birçoğunun daha babasının şehzâdeliği döneminde dünyaya geldiği görülür.¹⁷ Yine birçok Osmanlı padişahı, tahta geçtikten sonra hem kendi çocuklarının hem de torunlarının doğumuna şahit olmuşlardı.¹⁸ Bazı padişahlar, cüluslarını müteakiben, kardeşlerinin yanı sıra amca ve yeğenlerini de öldürmek zorunda kalmışlardı.¹⁹

Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda bu dönemde şehzâde doğumlarının siyasî olmaktan çok beşerî bir mânâ içinde kaldığı söylenebilir. Şüphesiz doğan çocuğun bir hanedan mensubu olması vesilesiyle bazı saray merasimleri icra edilmiş olmalıdır. Ancak padişah ve şehzâdelerin, baba olmanın sevincini topluma görkemli şenliklerden ziyade, sadaka ve ihansalarda bulunarak, müjdeyi getiren şahsa hediyeler vererek yansıttıkları söylenebilir. Kroniklerde, 16. yüzyılın sonlarına kadar, bir Osmanlı şehzâdesinin dünyaya gelmesinin yansımalarıyla ilgili olarak rastladığımız en geniş anlatım İdrîs-i Bidlisî'nin Selim Şahnâme'sinde yer alır. İ. Bidlisî'ye göre II. Bâyezid Amasya'da sancakbeyi iken oğlu Şehzâde Selim'in dünyaya gelmesi üzerine,

Mutluşehzâdenin doğuş güneşi doğduktan sonra, eğlence ve mutluluk yaygısının yayılması geleneğince birkaç gece gündüz kutlamalar yapılarak derecelerine göre çeşitli kesimlere şahâne giysiler, hediyeler, bahşişler ve ikramlar verildi ... lezzetli yiyeceklerden çeşitli nimetler

16 İki şehzâdenin ölümleri için bkz. İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, X, 114-124. M. Tayyib Gökbilgin'e (*Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul 1992, 19) göre Şehzâde Mahmud 1521'deki vefâtında dokuz yaşındaydı.

17 Bu hususta bazı listeler için bkz. Haldun Eroğlu, *Şehzâdelik Kurumu*, 214-217.

18 Meselâ, II. Murad'ın oğlu Şehzâde Ahmed, padişahın diğer oğlu Şehzâde Mehmed'den torunu Şehzâde Bâyezid'den sonra doğmuştur. Yine III. Murad'ın, oğlu Şehzâde Mehmed'den torunu Şehzâde Selim doğduktan sonra da yeni çocukları olmuştur.

19 Bu hususta bk. Mehmed Akman, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, İstanbul 1997; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katli*, İstanbul 1963; Ali Aktan, "Osmanlı Hânedanı İçinde Saltanat Mücâdelesini ve Kardeş Katli", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 11 (İstanbul 1987), 7-18; 12, 45-56.

ikram edildi... güzel içecekler hazırlanıp keremsofrasına ve yüce himmetlerin nimet yaygısına ümmetlerin avam ve seçkinlerininönüne konuldu.²⁰

Yukarıdaki tasvir, muhtemelen müellifin adına eser yazdığı hükümdarın hem toplum hem de babası nezdinde daha doğumundan itibaren yüceltilmesi gayesinin bir yansımasıdır. Zira İdris-i Bidlisî, ne II. Bâyezid'in diğer çocuklarının ne de bizzat Yavuz Sultan Selim'in çocuklarının doğumundan bahsetmektedir. II. Bâyezid döneminde yaşanan bir hadise ise gerektiğinde, Osmanlı hanedanı için sadece beşerî olan bir sultanzâde doğumuna dahi derhal siyasî boyut kazandırılması ile ilgili ilginç ve önemli bir emsaldir. Bir ara Osmanlılara sığınan ve sonra yine ülkesine dönen II. Bâyezid'in damadı Mirzâ Ahmed'in Tebriz'de tahtı ele geçirdiğine dair mektubunun İstanbul'a ulaştığı günün gecesinde, yeni Akkoyunlu hükümdarının hâlâ İstanbul'da bulunan eşi bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Oruç Bey'in tasvirine göre:

Sultan Bâyezid Han hazretleri bu haberleri işüdüp şâd u hurrem olup, bu şâdlığıla hayli in'âmlar, ihsânlar idüp her memleketlere haberler gönderüp şehrleri donatdılar. Sultan Bâyezid Han dahı Allâhu ta'âlâ hazretine çok şükürler idüp el-hamdüli'llâh ki şimden girü Acem vilâyeti dahı bizüm oldı didi.²¹

Meseleyi çağdaş müellifler açısından ele alırsak, müellifin Manisa, Kütahya, Trabzon ya da Kefe'deki bir şehzâde doğumuyla ilgili bütün ayrıntılara ulaşabilmesi bir hayli zordur. Diğer taraftan tarihçinin, dönemi itibarıyla münferiden siyasî bir mânâ kazanmayan şehzâdelerin doğumlarını ayrı ayrı nakletmek yerine, bunlardan kendisince ehemmiyetli gördüklerini eserine almayı tercih ettiği söylenebilir. Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere, kroniklerde nakledilen hanedan azasının doğumuyla ilgili malumat ya bizzat padişahın ya da onun daha sonra yerine geçecek veya döneminde önemli siyasî roller üstlenecek şehzâdeleriyle alâkalıdır. Burada bunun nedeni Bunun nedeni tarihçilerin resmi tarihçi olmaları mıydı acaba? sorusu akla gelir. Taht mücadelesini kaybeden Osmanlı şehzâdelerinden Yıldırım Bâyezid'in oğlu Emir Süleyman'ın, Fatih'in oğlu Cem Sultan'ın, II.

20 İdris-i Bidlisî, *Selim Şahınâme*, 80-81.

21 *Oruç Beğ Tarihi*, 173.

Bâyezid'in oğlu Şehzâde Ahmed'in, Kanuni'nin oğlu Şehzâde Bâyezid'in ve yine II. Bâyezid'in daha babalarının saltanatı sırasında ölen oğulları Şehzâde Mahmud, Şehzâde Mehmed, Şehzâde Alemşah ve Şehzâde Şehinşah'ın kendi çocuklarının doğumu kaynaklarda zikredilmez.

Hanedanın seçeresini tespit etmek isteyen modern tarihçi, 16. yüzyılın sonlarına kadar kroniklerdeki şehzâdelerin doğum haberlerinden ziyade sünnetleri ile ilgili bilgilerden müstefid olacaktır. Zira bu süre zarfında şehzâdelerin sünnetleri ameliyesinin doğum hadisesine nispetle çok daha büyük bir siyasî anlam kazanarak, şenliklerin yapılmasına vesile olduğu görülür.

Kaynaklarda tespit edilen ilk sünnet şenliği 1365'de Bursa'da Sultan I. Murad tarafından oğulları Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Yakub için tertiplenmiştir. İlk dönem kroniklerinde bu şenlik yalnızca "âli düğün" ifadesiyle tavsif edilir.²² Batılı bir seyyaha göreyse, bu şenlikte cambazlar, mukallitler (taklitçiler) meddahlar çeşitli gösteriler düzenlediler.²³ Neşri, Sultan I. Murad'ın, 1386'daki Frenk yazısı Savaşı ile 1389'daki Ploşnik Bozgunu hadiseleri arasında, Yenişehir'de yaptığı başka bir şenlik hakkında malumat verir: " 'azîm düğün idüb, İstanbul tekvurınınun kızın alub ve iki kızın dahi iki oğluna alı-virdi. Ve büyük oğlu Bayezid'ün üç oğlın sünnet itdi ve Yazıcı-oğl'n Mısır'a ilçikle göndermişdi. Ol dahi ol esnada gelüb, Sultan-ı Mısır'dan çok armağanlar getürdi".²⁴ II. Murad 1439'da Edirne'de oğulları Şehzâde Mehmed ile Şehzâde Alâeddin Ali'nin sünnetleri için bir şenlik tertipledi.²⁵ Sade geçen bu şenlikte sancaklarından getirilen şehzâdelerin sünnetlerinin yanı sıra II. Murad'ın bir kızıyla İsfendiyaroğlu İbrahim Bey'in oğlu İsmail Bey'in düğünü de yapıldı.²⁶

15. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı sarayının evlilik politikalarında köklü bir değişim ve dönüşüm yaşanması Osmanlı merasim ve şenliklerinin icrasını da etkiledi. Osmanlı padişahları ilk dönemlerde komşu doğu ve batı devletlerinin hanedanlarına mensup hanımlarla evleniyorlar, yine

22 *Oruç Beğ Tarihi*, 26; *Anonim* (Öztürk), 30; *Anonim* (Giese), 26; "Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âli Osmân*", haz. Çiftçioğlu N. Atsız, (*Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947, içinde), 129; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, I, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1995, 203.

23 Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1987, 24.

24 Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, I, 237-239.

25 *Oruç Beğ Tarihi*, 61. 26; *Anonim* (Öztürk), 77; *Anonim* (Giese), 70-71.

26 Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2003, 33-34.

gelinlerini de bu hanedanlar arasından seçiyorlardı. Gerek padişahların gerekse şehzâdelerin düğünleri ilk dönem Osmanlı merasim ve şenliklerinin en mutantan uygulamalarıydı. Nitekim II. Murad, 1450'de oğlu Şehzâde Mehmed'i (Fatih Sultan Mehmed) Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'la Edirne'de yapılan ve üç ay süren bir şenlikle evlendirdi. Kaynaklardan takip edebildiğimiz kadarıyla, bu aynı zamanda bir Osmanlı şehzâdesinin evlenmesi vesilesiyle tertiplenen son şenliktir. 1480 şenliğinde Şehzâde Abdullah evlendirilmiş olmakla birlikte bu şenliğin esas yapılış gayesi, aşağıda da temas edileceği üzere, şehzâdelerin sünnetiydi.

Sultan II. Bâyezid (1481-1512), eşini başka bir hanedanın mensupları arasından seçen son Osmanlı hükümdarıdır. Padişahın tespit edilebilen sekiz "kadın"ından Ayşe Hatun Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in, Hüsnüşah Hatun ise Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızıdır.²⁷ Yavuz Sultan Selim devrinden itibaren padişah eşleri, II. Osman ve Abdülmecid hariç, cariyeler arasından seçilmiştir. Hanedanın erkeklerinin nikâhla evlenmelerinin sona ermesiyle birlikte "Sûr-ı Hitân" da denilen sünnet merasimleri, gerek devlet ricâlinin gerekse halkın iştirakiyle kutlanan, sarayın bütün haşmetinin katılımcılara yansıtıldığı, halka açık en büyük şenlikler haline geldiler ve hanedanın erkeklerinin evlenmeleri vesilesiyle tertiplenen şenliklerinin yerini aldılar. Bu durumu, Osmanlı tarihinin ilk yılları hakkında bilgi veren geç dönem kaynaklardan da takip etmek mümkündür. Meselâ eserini Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk hükümdarlık yıllarında kaleme alan Hadîdî, Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Yakub'un sünnet düğününü geniş bir şekilde tasvir eder. Müellife göre, sünnet düğünü ülkedeki beylere ve halka duyuruldu, komşu hükümdarlara davetiyeler gönderildi. Memluk, Hamid, Karaman, Saruhan, Aydın, İsfendiyar, Menteşe ve Candar hükümdarlarını temsil eden elçiler ve Osmanlı beylerinin ileri gelenleri düğünde hazır bulunmak üzere Bursa'ya geldiler. Elçiler, katar katar at, deve ve katırlarla getirdikleri kumaş, altın, gümüş ve diğer kıymetli hediyelerini Murad Hüdâvendigâr'a sundular. Bütün elçiler hediyelerini takdim ettikten sonra sıra Osmanlı devlet erkânına geldi. Evrenos Gazi, sultana yüz erkek ve yüz kız esir takdim etti. Elçiler, Osmanlıların bir akıncı beyinin sahip olduğu bu göz kamaştırıcı zenginlik karşısında şaşkınlıklarını gizleyemediler.

27 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001, 21-24.

Düğünler oldı vü zevk u temâşâ
 Safâ vü zevk işi irişdi başa
 Bunlara nâ-gehân iden nigâhî
 Sanurdu çâdır-ı ordu-yı şâhî

İden der sürh ü zerd aşâ nazâra
 Şükûfeyle zemîn dönmiş bahâra
 Bir ay mikdârı artuk iyş ü işret
 Temâşâ vü tene'um zevk u sohbet

İki şehzâdeleri sünnet itdi
 Hak'a hamd ü senâ vü minnet itdi.²⁸

Âşık Paşazâde, Şehzâde Bâyezid'in 1378'de Germiyanoglu Süleymanşah'ın kızı Devlet Hatun'la yapılan düğününün katılımcıları, Evrenos Bey'in hediyeleri ve hatta bu düğünün süresi hususunda yine aynı tasvirini yapmaktadır.²⁹ Dolayısıyla Hadîdî'nin de kendi zamanında gündem güne ehemmiyet ve haşmet kazanan sünnet şenliklerinin icrasından hareketle, ilk dönemlere ait bu şenliği tasvir ettiği söylenebilir.

Fatih Sultan Mehmed, 1457'de Edirne'de oğulları Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Mustafa için daha önce görülmemiş boyutta bir sünnet şenliği düzenledi. Bu metinde kullanılan kaynaklarda geniş bir şekilde nakledilen ilk sünnet şenliği olan bu düğün, şehzâdelerin sünneti ameliyesinin dinî boyutu yanında, eskisiyle mukayese edilemeyecek evsafa bir siyasî-içtimâî mânâ ve mahiyet kazanmaya başlamasının habercisiydi. Neşri'ye göre:

Sultan Mehmed Amasya'dan oğlu Bayezid Han'ı ve Manisa'dan Mustafa Çelebi'yi getirdip, Edirne'de bunları sünnet etmeğe düğün yarağını gördü. Ve buyurdu etrafın ümerasına ve ulemasına ve kuzâtına

28 Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1981, 91-93.

29 Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, 130. Ayrıca bkz. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, I, 203-209.

ve fukarasına ve mecmu âyânlarına okuyucular gidip ve dahi etrafta olan beylere elçiler gönderip düğüne okudular. Ve hem taht yedinde yazıda olan cambazları ve maymuncuları ve dahi bunların emsali 'acaibleri ve garaibleri her ne kim şenlik ehli var ise, düğüne gönderip müşerref edesiz dediler. Etrafın halkını Edirne'ye cem' ettiler. Şöyleki bir nice günlük yol Edirne'nin dayiresinde düğüncüler malâmâl olmuştu. Ve padişahın dahi otağlarını ve eyvânlarını Ada'ya kurdular. Çünkü çetr-i padişahî kuruldu, Padişah dahi geçip otağında oturdu. Vakıtlı vaktiyle her tarafın halkını tayfa tayfa ağırladılar...³⁰

Vaka'anın müşahitlerinden Âşıkpaşazâde, sonraki şenliklerin vazgeçilmez uygulamalarından olacak bu ilk günkü ilmi sohbeti eserinde nakleder.³¹ Tursun Bey, bu mecliste çekilen ziyafeti ve burada yapılan gösterileri edebî bir şekilde anlatır.³²

Şenliğin ikinci günü huzura davet olunan "fukarâ tayfası" tazîm ve hürmetlerini sunup, padişahın kıymetdâr hediyeilerine mazhar oldular.³³ Üçüncü gün davet üzerine Otağ-ı hümayuna gelen ümerâ ve elçiler hediyeilerini takdim ettikten sonra yerli yerlerine oturdular:

30 Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, II, 725-727.

31 "Evvel ulemâ da'vet olındı. Padişah dahi gelüb devlet ile geçdi, devlet tahtında oturdu. Sağ tarafına Mevlânâ Fahreddin fâzıl oturdu. Ve solında Mevlânâ Tüsî fâzıl oturdu Padişahun. Ve mukabelesinde Mevlânâ Şükrullah fâzıl oturdu. Anun yanında Hızır Beg Çelebi fâzıl oturdu. Emr olundu: Hâfızlar kelâm-ı mecd-i rabbânî okudular. Ve bu oturan ulemâ bu okunan âyetlerin tefsirin etdiler. İlmî sohbetler olındı. Ve andan sonra destur olındı: Hoşhânlar latîf, garrâ medihler ve gazeller okudular. Padişaha lâyük sohbetler olındı. Ve andan sonra destur olındı. Sumâtlar çekildi. Ni'metler yenildi. Ta'âmdan sonra gerü hoşhânlar okdular. Ve andan sonra Kuran okındı. Ve andan sonra destur olındı: Şeker işlerin getürdiler. Her ehl-i ilmün önine sini kodular. Bu ulemanın hizmetkârları futalar doldurdular. Fakîr dahi bir futa doldurdum. Hizmetkârlarıma verdüm. Andan sonra padişah bu gelen azizlere ihsanlar ve hil'atlar buyurdu. Niçeler fakîr geldi; ganî gitdi..." (Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, 198).

32 "Bu lezzât-ı rûhânî akabince, lezzâyiz-i nefsanî dahi ki ta'âm-ı velîmedür meclise vü ehline münâsib çerb dâneler, zû-elyelerle, mahfûf ve şîrîn zerdeler ve zîrvâlar ve şükkerî aşlar, reşîdiyye ve muhallebi ve mâmûniyye ve güllâclar ve tüffâhiyyeler ve tavuk kalyeleri ve çevürme kuzular ve tavuklar ve kazlar ve ördekler, dahi envâ'-ı mat'ûmât-ı leziz -ki hisâba sığmaz- padişâhâne bî-dirîğ çekildi. Ve bu arada gülâb u müşğ ü anberle ta'biye olunmuş şeker şerbetleri, kandî ve nebâfî ve mükerreri, cûy-i cennet gibi firâvân, fâğfûrî kıymetî üskerele ehl-i meclise revân sunuldu. Bundan sonra nukl-ı sükkerî ve bâdâmî, fustukî ve kişnîcî ve habb-i sanevberî, dârcînî ve karanfülî geldi, döküldü. Ve cevârişât-ı udî ve niskî ve anberî ve mastakî bî-hadd ü kuyâs; ve temâşâ için üstâdlar garîb san'atler harc ittükleri, şeker işlerinden câmi'ler ve kal'alar ve köşkler ve fezâ-yı çemen -ki envâ'-ı şükûfe ve reyâhîn ile bezenmiş- nazara getürdiler. Şöyle ki, tenâvüli lezzetinden temâşâsâ halâveti ahlâ vü elez göründü. Yimek ve içmekden şol ki hazz-ı vâfirdür, tamâm olındı..." (Tursun Bey, *Târîh-i Ebül-feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977, 88-89).

33 Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, 198; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, II, 727.

Yir yir dürlü dürlü sohbetler ve meclisler kuruldu, sâzlara gûşmâl virildi. Üd u şeştâr ve tanbûr u rebâb ve barbût u nây, kânûn-ı pâdişâhî üzere taraf taraf efgân başladı, ve bölük bölük muganniye câriyeler çenge çeng urdular. Ve ol şehnâzlar âvâz-ı dil-nevâz ile uşşâka nevâ bağışladılar ve erbâb-ı ukûli muhayyer kıldılar. Bu esnâda, hân-ı bî-dirîğ çekildi ve yerleşti, "bismillah" dinildi. Bu arada envâ'-ı eşribe sunuldu ve içildi; gıceyi gündüze ulaşturdılar. Ve âteş-bâzlar sanâyi'inden, şeb-i deycür nûrun alâ nûr olmuştu; ve erbâb-ı münâdeme vü müşâtare letâyifinden, arsa-i meclis kulûb-ı ârifîn gibi münevver düşmüşti...³⁴

Şenlikte at yarışları da yapıldı ve bu yarışlarda başarı gösterenlere ödülleri verildi.³⁵ Özdemir Nutku'ya göre, ilk kez zengin tiyatro ve donanma gösterilerinin yapıldığı bu 1457 şenliği, ziyafetleriyle, hediyeleriyle ve gösterileriyle daha sonraki saray menşeli şenliklerindeki düzen ve olgunluğun öncüsü oldu.³⁶

1471'de Fatih Sultan Mehmed oğlu Şehzâde Cem ile Şehzâde Bâyezid'den torunları Şehzâde Abdullah ve Şehzâde Şehinşah'ın sünneti için bir şenlik düzenledi.³⁷ Şehzâde Cem sancak beyi olduğu Manisa'dan, Şehzâde Abdullah da Trabzon'dan İstanbul'da çağrıldı.³⁸ 1480'de de yine İstanbul'daki Eski Saray'da bu defa Şehzâde Cem'in oğlu Şehzâde Oğuz Han ile Şehzâde Bâyezid'in oğulları Şehzâde Ahmed, Şehzâde Korkud, Şehzâde Mahmud, Şehzâde Alemşah ve Şehzâde Selim'in sünneti için bir şenlik düzenlendi. Şehzâdelerden bir kısmı kendi sancaklarından, bir kısmı da babalarının yanından İstanbul'a getirildi. Bu şenlik esnasında Fatih, torunu Şehzâde

34 Tursun Bey, *Târîh-i Ebül'l-feth*, 90. Bu sünnet şenliği için zikredilen kaynakların yanı sıra ayrıca bkz. *Düstürnâme-i Enverî*, 55; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 354; *Oruç Beğ Tarihi*, 115; Anonim (Öztürk), 125; Anonim (Giese), 114. Bu sünnet şenliği İbn Kemal'e (*Tevârih-i Âl-i Osman*, VII, 139-143) göre bir hafta; Hadidi'ye (*Tevârih-i Âl-i Osman*, 242-245) göreyse bir ay sürdü. Ancak Âşıkpaşazâde şenliğin yalnızca üç gün sürdüğünü belirtir.

35 Aşıkpaşaoğlu, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, 198; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, II, 727.

36 Özdemir Nutku, *Edirne Şenliği*, 33.

37 Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, 357.

38 "...Sarây-ı Kadîm'de 'azîm cem'ıyyet oldu... Şeker şerbetleri düğün yerinde leyl ü nehâr seyl-i bahâr gibi cûy olub akardı; nüm'met-i bî-minnet celile ve zelile sebîl olmuşdı, yemeğe içmeğe kim bakardı?... Etrâf-ı bilâdda ve esnâf-ı 'ibâdda mehâretle şöhet bulmuş 'ibret-nümâ üstâdlar gelüb 'acîb ve garîb san'atlar 'arz etdiler; hil'atler giyüb bahşişler aldılar...Erkân-ı sünnet yerine gelüb düğün halkı bir nice gün îyş ü 'işret etdiler; maslâhat bitdikden sonra Şahzâdelerün tûmârları artub diyârlarına getdiler". (İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII, 296-298. Müellif bu şenlikte yalnızca Şehzâde Cem ile Şehzâde Abdullah'ın sünnet edildiklerini kaydeder).

Abdullah'ı da başka bir torunuyla, zehirlenerek öldürülen ortanca oğlu Mustafa'nın kızıyla evlendirdi. Şehzâde Abdullah'ı yine eski sancak merkezi olan Manisa'ya gönderip, sünnet edilen şehzâdelere Şehzâde Ahmed'i de Çorum'a sancak beyi tayin etti. Şehzâde Selim'i (Yavuz Sultan Selim) tekrar babasının yanına yollayıp, diğer torunlarını kendi yanında alıkoydu.³⁹

Çocuklarının birçoğu babası Fatih Sultan Mehmed tarafından sünnet ettirilen II. Bâyezid, tahta çıktıktan sonra doğan oğlu Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Şehinşah'dan torunu Mehmed için 1490 baharında bir sünnet şenliği düzenledi. Kararlaştırılan tarihte ülkenin dört bir yanından gelen yönetici sınıf İstanbul'u doldurdu. Eski Saray'da şenliği izlemesi için padişaha bir "çetr-i hümâyûn"⁴⁰ kuruldu. Davetliler padişaha hediyelerini takdim edip, mevkilerine muvafık olarak kendilerine tayin edilen yerlerden şenliği izlediler. "Nefâyisden ni'am zer sinilerde"n yenildi, "Şeker şerbetleri pür çinilerde"n içildi.

Mevâlî vü meşâyih cümle geldi

Yiyüp içüp dinildi işidildi

Bir ay oldu tamâmet îd ü işret

Temâşâ vü safâ vü zevk u sohbet⁴¹

Kemâlpaşazâde'ye göre bu şenlikte, "Esnâf-ı Benî Âdemden mehere-i sehere 'acîb ü garîb hünelerini nazara getirüb, ustâdlar san'atlarında mahâretlerini izhâr etdiler. Etrâf-ı âlemden mülûk-i mükerrerem ve selâtîn-i mu'azzam mübârek-bâd idüb sâçûlar gönderdiler. Ol taraflarda tuhaf-ı turaf komadılar nisâr etdiler". At yarışları, köpek yarışları ve ok atma yarışları davetlilere heyecanlı anlar yaşattı. II. Bâyezid, sünnet edilen şehzâdelere oğlu Şehzâde Mehmed'i Kefe'ye, torunu diğer Şehzâde Mehmed'i de Niğde'ye

³⁹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII, 521-524. Müellif bu şenlikte Şehzâde Şehinşah'ın da sünnet edildiğini ve sünnetten sonra Menteşe-ili'ne sancak beyi olarak gönderildiğini belirtir. Özdemir Nutku (*Edirne Şenliği*, 34), İbn Kemal'i kaynak göstermesine rağmen, gerek 1471'deki (yazar bu tarihi 1472 olarak verir) şenliğin gerekse bu şenliğin Edirne'de yapıldığını yazar.

⁴⁰ Eskiden padişahların başları üzerinde tutulan zinetli gölgelik hakkında kullanılır. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, MEB Yay, İstanbul 1971, 357).

⁴¹ "Şeh emr itdi ele alındı hâme / Perâkende itdiler etrâfa nâme, Göçüp yirlü yerinden cümle begler / Gelüp İstanbul'a cem' oldı leşker... Gelüp arz itdi begler peş-keşini / Yazup ma'lûm iderler her birini, Geçüp begler merâtibce oturdu / Niçe begler ayag üstüne turdu, Gelüp mâbeyne zîba çâşni-gîr / Salar begler önine pâk peş-gîr" Hadîdî, *Tevârih Âl-i Osman*, 330-332.

sancakbeyi tayin etti⁴². Bu şenlik esnasında padişah üç kızını, Uzun Hasan'ın torunu olup İstanbul'a iltica eden Uğurlu Mehmed Han'ın oğlu Mirza Ahmed, Veziriazam Davud Paşa'nın oğlu ve Nasûh Bey'in oğlu ile evlendirdi.⁴³

Kanunî Sultan Süleyman, Atmeydanı'nda iki defa sünnet düğünü tertiplede. Bunlardan ilki, 1530'da gerçekleştirilen Şehzâde Selim, Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Mustafa'nın sürinet şenlikleriydi. Atmeydanı'ndaki Mehterhâne'de padişah için hususî bir köşk yapıldı, devlet erkânı için de otağlar ve gölgelikler kuruldu. Düğün padişahın Kubbealtı'nda kendisini bekleyen divân üyeleriyle Atmeydanı'na gelmesiyle başladı. Padişah tahtına oturunca önce yönetici zümre, sonra başlarında şeyhülislâm bulunduğu halde ulema zümresi tebrik ve hediyelerini sunup, kendilerine ayrılan yerlere oturdular. Ertesi gün de diğer beyler ve tanınmış kişiler padişahu tebrike geldiler. Üçüncü gün şenlikler için İstanbul'a gelen en usta hüner sahipleri görülmemiş hünerler sergilediler. Dördüncü gün yeniçerilere ziyafet çekildi, ateşbâzlar marifetlerini ortaya koydular. Beşinci gün küştî-gerler⁴⁴, altıncı gün mübariz⁴⁵ ve silâhşorlar marifet gösterip, padişahın ihsanına mazhar oldular. Yedinci gün nahullar⁴⁶ meydana getirildi. Sekizinci gün ip cambazları türlü gösteriler yaptılar. Dokuzuncu gün çengiler, hanende ve sâzendeler meydana çıktı. Onuncu gün ulemâ ve seyyidlere ziyâfet çekilip, meydana dikilen yağlı bir kazığa tırmanma yarışları yapıldı. On birinci gün, şehzâdeler Eski Saray'dan⁴⁷ alayla Atmeydanı'na getirildiler. On ikinci gün, vezirler ve sancak beyleri, beylerbeyiler gibi yönetici zümresiyle şenlikte hükümdarlarını temsil eden elçilere ziyafet verildi. On üçüncü gün çavuşbaşı şeyhülislâmı, cebecibaşı da hoca efendiyi düğün alanına getirdiler. Padişahın sağ yanına Şeyhülislam Kemâlpaşazâde, Anadolu Kazaskeri Molla Kadîrî Çelebi, sol yanına Molla

42 İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VIII, 117-120.

43 Hadîdî, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, 332. İbn Kemâl (*Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VIII, 120), padişahın yalnızca bir kızıyla Mirza Ahmed'in düğününü zikreder. II. Bâyezid döneminde, Şehzâde Ahmed babasından aldığı hususî izinle kendi çocuklarını bulunduğu sancakta sünnet ettirmişti (Haldun Eroğlu, *Şehzâdelik Kurumu*, 79).

44 Saraydaki marangoz sanatkarları hakkında kullanılan bir tabir. (Pakalın, *Tarihî Deyimler*, II, 345).

45 Kavgacı, bahadır manasındadır. (Pakalın, II, 591).

46 Balmumundan yapılarak gelinin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen insan, hayvan resimleri meyva, çiçek ve kıymetli taşlarla ve sırma, parlak teller ve yaldızlı kağıtlarla süslü ağaca nahul adı verilir. (Pakalın, II, 642).

47 Günümüzde Beyazıt semtinde İÜ Rektörlüğü'nün bulunduğu yer.

Hayreddin, Rumeli Kazaskeri Molla Fenarîzâde Muhyiddin, karşısına da diğer tanınmış âlimler oturdular. Padişahın izni ile ulema mensupları ilmi sohbetler yaptılar. Bu surette günlerce İstanbullular gönüllerince eğlendiler. Şenliğin sonuna doğru İbrahim Paşa Sarayı'nın dîvanhânesinde şehzâdelerin sünneti gerçekleştirildi. Bu arada etraftaki birçok fakir fukara çocuğu da sünnet ettirildi. Nihayet at yarışlarıyla şenlik sona erdi.⁴⁸ İkinci şenlik ise Şehzâde Bâyezid ile Şehzâde Cihangir'in 1539'daki sünnet düğünüdür. Bu sünnet düğününün, oyun ve oyuncular bakımından birincisi kadar parlak olmadığı, ancak para ile yiyecek ve içecek bakımından birincisinden hiç de aşağı kalmadığı söylenir. Şenliğin süresi kısaltılmış, hepsi on beş gün içine sıkıştırılmıştı.⁴⁹

Sultan III. Murad'ın 1582'de oğlu Şehzâde Mehmed için tertiplediği sünnet düğünü, Osmanlı İstanbul'unun şahit olduğu en büyük eğlencelerden biridir. Şenliğin hazırlıkları bir yıl öncesinden başladı. Hazırlıkların zamanında tamamlanması için, önce maiyet ve yardımcıların sayısı 300'ü bulan bir düğün emini tayin edildi ve birçok bu işten anlar kimseler emine yardımcı olmakla görevlendirildi. İmparatorluğun her tarafına emirler gönderildi. Padişah, çevredeki dost ve hatta düşman hükümdarlara, imparatorluğun çeşitli eyaletlerindeki beylerbeyiler, defterdarlar, sancakbeyleri, o bölgenin ileri gelenleri ve daha başka uygun görülen mevki sahiplerine adamlar göndererek, hepsini gelecek yıl yapılacak sünnet düğününe davet etti. İbrahim Paşa Sarayı'nın Atmeydanı'na bakan cephesine padişah, şehzâde ve harem halkının eğlenceleri izleyebilmeleri için gösterişli kasırlar inşa edildi, sarayın girişindeki basamaklar yenilendi. Başkentin yüze yakın esnaf loncası, şenlikler kapsamında icra edecekleri alay geçişinde kendilerini izleyecekler arasında padişahın da bulunacağını bildikleri için en güzel mallarını bu büyük törene yetiştirmek gayreti giriştiler. Şenliklerin en gösterişli unsuru olacak nahılların, şeker bahçelerinin hazırlanması onlarca insanın günlerce çalışmasını gerektirdi.

48 Lütü Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, 268-270; Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdî'ye Atfedilen Eserin İlk Şekli)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1952; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, haz. Şevki Nezihî Aykut, II, Ankara 2004, 93-97.

49 Günay Kut, "Şehzâde Cihangir ve Beyazî'tin Sünnet Düğünü Yemekleri Üzerine", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Ankara 1987, 227-238.

Atmeydanı'nın törene katılacaklar için hazırlanması ile ilgili bütün hazırlıkların tamamlanmasından sonra, nihayet kararlaştırılan günlerde harem halkı, şehzâde ve padişahın İbrahim Paşa Sarayı'nda, diğer davetlilerin de meydanda kendileri için ayrılan yerlere oturmalarıyla şenlikler başladı. Beşi büyük olmak üzere toplam 360 nahulün şehir içinde alaylarla nakledilmeleri bir hayli zorluklara sebebiyet verdi. Bunlardan özellikle kaynaklarda boyutları minarelerle kıyaslanan büyük nahıllar, yolların kenarındaki bazı evlerin cumba ve duvarlarının sonradan tekrar yapılmak şartıyla yıktırılmasını gerektirdi. Davetlilerin hediyelerini takdim etmeleri, zanaatkârların 39 gün sürdüğü söylenen alay geçişleri, anıtlar arasına gerilen iplerde cambazların maharetlerini sergilemeleri, denizcilerin meydana sanduka içinde derya getirmeleri, bir kedinin cambazlık yapması, alana büyük bir dağ ve iki kale maketinin getirilmesi, türlü oyunlar, gösteriler izleyicilere hayatları boyunca unutamayacakları anlar yaşattı. Özellikle de ağızından ateşler saçan mekanik bir ejderha, izleyen herkesin ağızlarını açık bıraktı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzâdeleri için tertiplemediği her iki sünnet düğününde eğlencelere bizzat katılmasına rağmen Sultan III. Murad kendi yerine Veziriazam Koca Sinan Paşa'yı vekil tayin etti ve bütün olan biteni İbrahim Paşa Sarayı'ndan izledi. Şenlikler kapsamında vezirler, beylerbeyiler gibi büyük makam sahiplerine, ulemanın önde gelenlerine ve son olarak da büyük şeyhlere peş peşe ziyafetler çekildi. Diğer günlerde de büyüklerden her birinin özel yerine sofraya yemek, tatlılar, şerbetler ve çeşitli yiyecekler gönderilirdi.

Şenliğin 40. günü sıra şehzâdenin sünnetine geldi. Şehzâde Mehmed sünnet edilmeden önce kendisi için mükemmel surette hazırlanan hamama götürüldü. Sünnet hamamı tıpkı gelim hamamı gibi devrin âdetlerindendi. Şehzâde hekimbaşının gözetimi altında maiyetindekilerle birlikte yıkanıp, hamamdan ayrıldı. Akşam üzeri şehzâdenin sünneti yapıldı. Türlü maharet sahipleri ve sâzendeler padişahın emriyle sünnet sırasında ve sonrasında şehzâdeyi eğlendirdiler. Sünneti gerçekleştiren Vezir Cerrâh Mehmed Paşa kesilen parçayı şehzâdenin annesi Safiye Sultan'a, sünnette kullandığı usturayı da altın bir tepsi içinde şehzâdenin babaannesi Nûrbânû Sultan'a takdim etti. Bunun meydandaki kalabalığa yansması İbrahim Paşa Sarayı'nın önündeki devasa nahulün ateşlenmesi ve gece şenliğin en şatafatlı

eğlencelerinin tertiplenmesi oldu. Eğlencelerin bir süre daha devam ettirilmesi düşünülürken, yeniçerilerle sipahiler arasında büyük bir kavganın çıktığı haberi herkesin keyfini kaçırdı. Yaşananlara kızan Sultan III. Murad düğünün 52. günü Topkapı Sarayı'na döndü ve böylece şenlikler sona ermiş oldu.⁵⁰

Tek Harem Dönemi

Sultan II. Selim döneminden itibaren şehzâdelerin Osmanlı idarî teşkilatındaki mevkilerinde yaşanan bir değişim tedricen hem şehzâdelerin hayatını hem de şehzâdelik kurumunun mahiyetini etkiledi. Kendisi de Kanuni dönemde yaşanan şehzâdeler arası mücadelenin taraflarından birisi olan II. Selim tahta geçince sadece veliaht olan en büyük oğlunu sancağa gönderdi. Babasının sağlığında Manisa'da sancakbeyi olarak görev yapan III. Murad da tahta geçince aynı şekilde büyük oğlu Şehzâde Mehmed'i yine Manisa'ya gönderdi. Bu gelişmeyle birlikte hanedan haremi sayıca ikiye indi. Artık hanedanun yeni bir ferdi ya İstanbul'da, ya da Manisa'da dünyaya gelebilirdi. Zira padişahın diğer şehzâdeleri Topkapı Sarayı'nda denetim altında tutuluyorlardı. III. Mehmed, tahta geçtikten kısa bir süre sonra büyük oğlu Şehzâde Selim'i kaybetti⁵¹, diğer oğullarını da Anadolu'daki Celali İsyanı dönemindeki karışıklık sebebiyle sancağa çıkaramadı. Bütün şehzâdelerin hayatlarını Topkapı Sarayı'nda sıkı bir denetim altında sürdürmeye başlamasıyla birlikte hanedan haremi teke indi.

Bu sürecin bir neticesi olarak Osmanlı şehzâdeleri ancak tahta cülûs ettikten sonra kendi haremlerini teşkil edebileceklerdi. Bu yeni dönemin ilk hükümdarı olan I. Ahmed, 4 Kasım 1604'de İstanbul yakınlarındaki Rumeli

50 Nurhan Atasoy, 1582, *Surname-i Hümayun, Dügün Kitabı*, İstanbul 1997; Hilmi Uran, III. Mehmed'in Sünnet Dügünü, İstanbul 1942; Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul 1959; Gisela Prochazka-Eisl, *Das Surname-i Hümayun, Die Wiener Handschrift in Transkription, mit Kommentar und Indices Versehen*, İstanbul 1995; Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004; Abdurrahman Sağrılı, *Mehmed bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, tahlilleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, 521-524; Peçuyulu İbrahim, *Tarih-i Peçevî*, II, haz. Fahri Çetin Derin-Vahid Çabuk, İstanbul 1980, 64-68; Mehmet Arslan, "Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler" (*Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri*), Ankara 1999, 304-305, 335-523 (bu son kısım Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Câmiu'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* isimli bu şenliği anlatan eserinin transkripsiyonudur); Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî*, I, 131-136.

51 Şehzâde Selim 1005/1596-1597'deki vefatında 14 yaşındaydı. (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî* (1003-1008/1595-1600), II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, 682).

Bahçesi'nde avlanırken Dârüssaâde Ağası⁵² gelerek padişaha bir oğlunun doğduğunu müjdeledi. I. Ahmed bu ilk şehzâdesinin doğumu üzerine

Çün olşecere-i devletün evvel-isemerât-ı fûâdı? ve olravza-isaltanatın nev-resfide-i mûvehâ-yı murâdı idi, vücûdı bâ'is-i sürûr-ı mevûr ve sebeb-i ibtihâc-ı gayr-ı mahsûr olup, teberruken ve teyemmünen Sultan Osman diyü tesmiye olunduktan sonra yedi gün yedi gece şehir tonanması olup....⁵³

Yukarıda bahsi geçen uygulama şehzâde doğumlarının görkemli bir şekilde halka yansıtılmasının ve halkta karşılık bulmasının ilk örneğidir. Padişahın erkek evladının hayata gözlerini açması artık meselenin insani boyutunun çok ötesinde, hanedanın ve devletin mukadderatını etkileyecek başlı başına siyasi bir olguya dönüşmüştü.

Bu noktada, konunun sınırlarını zorlayarak, şehzâdelerin bütün hayatlarını etkileyecek bir meseleye, veraset sisteminde "ekber ve erşed" uygulamasına geçilmesine temas etmek gerekli olacaktır. Bilindiği gibi Sultan I. Ahmed vefat edince tahta padişahın oğlu değil kardeşi çıkartıldı. I. Ahmed'in tahta çıktıktan sonra neden kardeşi I. Mustafa'yı öldürtmediği, bundan daha da karışık olanı I. Ahmed vefat ettiği zaman neden oğlu II. Osman'ın değil de amcası I. Mustafa'nın tahta çıkarıldığı sorularına tatmin edici cevaplar verilmiş değildir. Peçuylu İbrahim Efendi'ye göre, "Her zaman var olan Tanrı'nın iradesiyle Sultan Ahmed Han dünya saltanatından ayrılınca, kendi şehzâdeleri henüz çocuk yaşta idiler. Kardeşi Sultan Mustafa ise erginlik çağına erişmiş bulunuyordu. Bu nedenle, söylenen günde tahta çıkarıldı".⁵⁴ Ancak mesele bu kadar basite indirgenemez. I. Ahmed, vefat ettiğinde hayatta yedi oğlu bulunuyordu ve bunların en büyüğü olan Şehzâde Osman 14 yaşındaydı. 14 yaş padişah olmak için hiç de küçük sayılamayacak bir yaştı. Çünkü Fatih Sultan Mehmed, ilk defa tahta geçtiğinde henüz 12 yaşında iken, I. Ahmed de tahta çıktığında 14 yaşındaydı.⁵⁵

52 Saray memurlarının büyüklerinden biri olan kızlar ağasının unvanı idi. Darüssaade aynı zamanda padişahın evi manasına gelir. (Pakalın, I, 400).

53 *Mustafa Safi'nin Zübdetü't-Tevarihî*, II, haz. İsmail Hakkı Çuhadar, Ankara 2003, 23-25. Aynı tasvir için bkz. *Târih-i Na'imâ*, I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, 289.

54 Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1982, 337.

55 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul 1972, 269.

Modern tarihçiler neden böyle bir uygulamaya gidildiğini genel olarak şu şekilde izah ederler:

1- Şehzâde Ahmed ile Şehzâde Mustafa da sancağa gönderilmediği için ikisi de idarî konularda deneyimsizdiler ve I. Ahmed tahta geçince Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi alternatifsizlik oluşturacağı için tehlikeli olabilirdi.⁵⁶

2- Sultan Ahmed ile Şehzâde Mustafa'nın kan kardeşi olması⁵⁷.

3- I. Ahmed'in eşi Kösem Sultan'ın, güçlü bir sultan olacak olan Şehzâde Osman'ın yerine aklen zayıf olan Şehzâde Mustafa'yı padişah seçtirerek kendi oğullarının yolunu açmak.⁵⁸

4- III. Mehmed, tahta çıkınca 19 kardeşini öldürttüğü için halk nazarında bu olumsuz bir etki oluşturdu ve I. Ahmed bu olumsuz havadan etkilendiği için kardeşini öldürtmedi.⁵⁹

Burada, son derece önemli bir ayrıntı gözden kaçırılmıştır: "Ekber ve erşed" sistemi, padişahların tercihiyle değil, devlet adamlarının tam mânâsıyla hanedana dayatmasıyla uygulamaya geçirilmiştir. I. Ahmed 1603'de tahta geçtiğinde, kendisi dışında hanedanın tek erkek azası kardeşi Şehzâde Mustafa'ydı. Yeni padişahın henüz çocuğu yoktu ve olup olmayacağının anlaşılması için zaman ihtiyaç vardı. Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi ve padişahın kısır çıkması halinde hanedan sönebilirdi. Nitekim ilk oğlunun doğumunu görkemli bir şekilde topluma ilan eden I. Ahmed, yeni oğulları dünyaya geldikten sonra kardeşini öldürmek istediye de devlet adamları buna izin vermediler. I. Ahmed 1617 öldüğünde yerine kimin geçeceğini bizzat devlet ileri gelenleri tayin ettiler ve Şehzâde Mustafa'yı tahta çıkartarak yeni veraset sistemini hayata geçirdiler.

Sonraki yıllarda bazı padişahlar, kardeşlerini öldürterek ya da buna teşebbüs ederek yeni sistemden memnuniyetsizliklerini izhar ettiler. II.

56 Bu görüş Alderson tarafından ileri sürülür. (Anthony Dolphin Alderson, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, haz. Mustafa Armağan, çev. Şerafettin Severcan, İstanbul 1998, 36).

57 Bu görüş de Alderson'a aittir.

58 Alderson ve Danişmend bu fikirdedir. (İsmail Hami Danişmend, *Kronoloji*, III, 270).

59 Bu görüş modern tarihçiler arasında genellikle kabul görmektedir.

Osman, Hotin Seferi'ne (1621) çıkmadan az önce, hanımlarından birinin hamile olduğu bir dönemde, kendisinden yaşça çok az küçük kardeşi Şehzâde Mehmed'i öldürttü. IV. Murad kendi çocukları doğmaya başlayınca, doğuda kazandığı zaferlerden istifadeyle üç kardeşini boğdurttu. IV. Mehmed de kendi çocukları doğduktan sonra kardeşlerini öldürmek istediye de devlet adamları bu teşebbüsü engellediler. Buna rağmen neden ekberiyet sisteminin yerleşebildiğini daha iyi anlamak için kanaatimizce evvela padişahların hangilerinin varis bırakmadan vefat ettiklerinin listesine bakmak gerekir.

Padişah	Saltanat Süresi	Tahta geçme yaşı	Yerine kim geçti
I. Mustafa	1 sene, 6 ay, 26 gün	26	II. Osman (yeğeni)
II. Osman	4 sene, 2 ay, 21 gün	14	I. Mustafa (amcası)
IV. Murad	16 sene, 4 ay, 29 gün	12	İbrahim (kardeşi)
II. Süleyman	3 sene, 7 ay, 4 gün	46	II. Ahmed (kardeşi)
I. Mahmud	24 sene, 2 ay, 12 gün	35	III. Osman (kardeşi)
III. Osman	2 sene, 10 ay, 18 gün	56	III. Mustafa (amcası oğlu)

Tahta Geçme Sıraları ve Babaları

- 1- I. Ahmed= 1603-1617 (III. Mehmed'in oğlu)
- 2- I. Mustafa=1617-1618/ 1622-1623 (III. Mehmed'in oğlu)
- 3- II. Osman= 1618-1623 (I. Ahmed'in oğlu)
- 4-IV. Murad= 1623-1640 (I. Ahmed'in oğlu)
- 5-Sultan İbrahim= 1640-1648 (I. Ahmed'in oğlu)
- 6-IV. Mehmed= 1648-1687 (Sultan İbrahim'in oğlu)
- 7-II. Süleyman= 1687-1691 (Sultan İbrahim'in oğlu)
- 8-II. Ahmed= 1691-1695 (Sultan İbrahim'in oğlu)
- 9-II. Mustafa= 1695-1703 (IV. Mehmed'in oğlu)
- 10- III. Ahmed= 1703-1730 (IV. Mehmed'in oğlu)
- 11-I. Mahmud= 1730-1754 (II. Mustafa'nın oğlu)
- 12-III. Osman =1754-1757 (II. Mustafa'nın oğlu)
- 13-III. Mustafa= 1757-1774 (III. Ahmed'in oğlu)

Tabloları yorumlamak gerekirse: I. Ahmed'in yerine neden kardeşi I. Mustafa'nın getirildiğinin sebeplerine yukarıda özetle değinildi. I. Mustafa'nın çocuğu olmadığı için yerine I. Ahmed'in hayattaki en büyük oğlu II. Osman getirildi. II. Osman'ın Ömer adını verdiği bir oğlu dünyaya geldiyse de bu şehzâde Hotin Seferi'nin kutlamaları sırasında serseri bir kurşunun kurbanı oldu⁶⁰ ve genç padişah kısa bir süre sonra hal' ve kat edildiği için yerine geçecek başka bir erkek evlat bırakmadı. Bu durumda mecburen hanedanın hayattaki en yaşlı üyesi olan IV. Murad tahta çıkarıldı. IV. Murad'ın da doğan erkek çocukları daha hükümdarın sağlığında vefat ettikleri için yerine hayattaki en yaşlı kardeşi Sultan İbrahim geçti. Sultan İbrahim'in vefatında yerine kimin geçeceği belli idi; hayattaki en büyük oğlu IV. Mehmed, babasının yerine tahta çıkarıldı. Buraya kadar zaten tedrici bir şekilde ekber evladın hükümdar olması kaidesi yerleşmeye başlamıştı. Daha sonra II. Süleyman, I. Mahmud ve III. Osman'ın yerlerine geçecek çocuklarının olmaması bu sistemin tamamen yerleşmesine yardımcı oldu.

Hanedan haremının teke inmesiyle, "ekber ve erşed" sistemine geçişin peş peşe vuku bulması tesadüf olmasa gerektir. Ancak, padişahların muhtemel bir kısırlığı durumunda imparatorluğu kaostan kurtarmak adına, devlet erkânı tarafından hayata geçirildiğini düşündüğümüz bu sistemin iki temel problemi vardı: Şehzâdelerin hapsedildikleri "şimşirlik" adı verilen dairedeki yaşam koşulları ve kısır padişahların peş peşe iktidara gelmeleri⁶¹.

Şehzâdelerin şimşirlikte nasıl bir hayat sürdürdükleri sorusuna verilecek cevaplar, baştan kabul etmek gerekir ki, yetersiz ve karanlıktır. Harem'in içinde bir bölüm olması hasebiyle dışarıdakilerin buradan haberdâr olması ve olsa bile bundan bahsetmesi oldukça zor bir rastlantıdır. Çünkü burası padişahın ailesinin bulunduğu mekândır ve mümkün olduğu kadar dışarıya kapalıdır. Topkapı Sarayı Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki hanedana mahsus defterlerde de padişahın kızlarının isimleri rahatlıkla tespit edilebilmekteyken, şehzâdelerin isimlerinin genelde belirtilmediği görülür. Bu noktadan hareketle şehzâdelerin dış dünya ile bağlantılarının kopuk olduğu ve devletin de belgelerdeki bu sessizlikle "şimşirliği" dış dünyaya taşımak istemediği söylenebilir.

60 Feridun Emecen, "Osman II", *DİA*, XXXIII, 453-456.

61 Kısır padişahların Osmanlı siyasî dünyasına etkileri meselesine dikkatimi celb eden ve bu hususta hâlâ devam eden çalışmalarından faydalanmama izin veren kıymetdâr dostum Uğur Demir'e teşekkürü zevk addederim.

Sancağa gönderilmeyen şehzâdeler, babalarının sağlığında sarayda nispeten serbest bir hayata sahiptiler. Saray menşeli eğlencelere katılıyorlar, bayramlarda ve surre alaylarında⁶² yerlerini alıyorlar, tahsil görüyorlar, babalarıyla cuma namazına gidiyor ve babalarının gezilerine eşlik ediyorlardı. Saltanat değişikliklerinde ise yeni hükümdar, selefının şehzâdelerini Harem'in bitişiğindeki "şimşirlik" adı verilen daireye hapsedtirirdi. İlk olarak IV. Mehmed, 1653'te kardeşleri Şehzâde Süleyman, Şehzâde Ahmed ve Şehzâde Selim'i bu binaya kapattı. Şehzâdegân Dairesi olarak yaptırılan bina adını çevresindeki ağaçlardan almıştı. Şimşirlikte tutulan şehzâdeler, sıkı denetim altında adeta bir hapis hayatı yaşarlardı. Kimseyle haberleşmelerine izin verilmezdi. Şehzâdenin hastalanması halinde dahi padişahın izin alınmadan şimşirliğe hekimler sokulamazdı. Padişah müsaade ederse, Eski Saray'da bulunan anneleri şimşirliğe gelerek oğullarını görebilirlerdi. Şimşirlikte birbirleriyle de sık sık görüştürülmeyen şehzâdeler, padişahla yalnızca muâyede merasimlerinde görüşebilirlerdi. Kafes hayatı yaşayan şehzâdelerin şahsî hizmetine cariyeler ve hadım ağalar tahsis edilirdi. Ancak bu ağalar yanlarında üçüncü bir şahıs olmadan şehzâdelerle görüşüp konuşamazlardı.⁶³ Bütün dünyaları şimşirlik denilen daireden başka bir şey olmayan şehzâdelerin en büyük korkusu ise her an öldürülme tehlikesi olduğundan bazı şehzâdelerin ruhsal durumları da bozulmaktaydı.⁶⁴

"Ekber ve erşed" sisteminin ve kafes hayatının siyasî mânâda en büyük handikabı ise öngörülemeyen bir şekilde halef-selef iki padişahın da kısır çıkmasıydı. Şimşirlikte yetişkinliğe ulaşan şehzâdeler cariyelerle cinsî temas kurabilir, fakat çocuk sahibi olamazlardı. Birkaç istisna dışında, gebe kalan

62 Hac sebebiyle kutsal topraklara gönderilen para ve hediyeler (Pakalın, III, 280).

63 Kafes hayatı ile ilgili olarak bkz. Leslie P. Pierce, *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 1996, 137-138; Alderson, *Osmanlı Hanedanı*, 67-74; Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ankara 1992, 70; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988, 107-117.

64 Sultan IV. Murad'ın vefatı sonrasında Şehzâde İbrahim tahta çıkartılması sürecinde yaşananlar bu hususta en iyi bir emsâl teşkil eder. 25 yaşına kadar her an öldürülme korkusu yaşayan Şehzâde İbrahim kendisini tahta davet için gelenlere "Siz bana mekr ü âl idersiz. Bana taht u saltanat gerekmez. Karındaşım sağ olsun! Benden ne istersiz" diyerek kendini odasına kilitledi. Kapıyı açtıramayan rical çareyi annesi Kösem Sultan'ı oğlunun odasına getirmekte buldular. Valide sultan da şehzâdeyi ikna edemeyince kapının kilidi kırıldı. Yine de ikna edilemeyen Şehzâde İbrahim, adeta sürüklenerek IV. Murad'ın odasına götürüldü ve burada ağabeyinin cesedi kendisine gösterildi. Şehzâde biraz sakinleştiikten sonra, gördüklerinin doğruluğunu teyit edercesine odadan çıkarken bir kez daha ağabeyinin cesedini baktı ve tam manasıyla mutmain olduktan sonra tahta yöneldi. İsmail Hami Danişmend, *Kronoloji*, III, 387-388; Feridun Emecen, "İbrahim", *DİA*, XXI, 274-281; Tayyib Gökbilgin, "İbrahim", *İA*, V/2, 880-885.

cariyelerin çocukları ya düşürülür ya da doğduktan sonra öldürülürdü. Bu sistemde yeni bir çocuk sesi sadece padişahın hareminden yükselebilirdi. Ancak bazı padişahların uzun süre çocuğunun olmaması endişeye yol açmış, kısır padişahların ard arda tahta geçtikleri dönemlerde ise Osmanlı hanedanı neredeyse sönme tehlikesi geçirmiştir. Burada bu türden bir tehlikenin en fazla yaşandığı birkaç olayın nakledilmesi faydalı olacaktır.

Sultan İbrahim tahta geçtiğinde hanedanın hayattaki tek erkek ferdiydi. Dolayısıyla yeni bir şehzâdenin doğumu herkes için hayati bir ehemmiyet arz ediyordu. Ancak Sultan İbrahim'in çocuğu olmayınca sarayda endişe hakim oldu. Sultan İbrahim'in cülûsundan tam 1 sene, 10 ay, 22 gün sonra Şehzâde Mehmed'in doğumuyla endişenin yerini sevinç aldı.⁶⁵ Nâimâ, bu doğuma duyulan özlem ve doğum sonrasında yapılan eğlenceleri şöyle tarif eder:

Halk-ı âlem zürriyyet-i pâdişâh-ı âleme muhtac u müterakkib idiler. Sene-i mezbure ramazanının âhir gecesi [2 Ocak 1642] leyletü'l-hamîsde verâ-i perde-i gaybdan Sultan Mehmed Hân sâha-i vücûda zuhûr edip İstanbul ve Galata ve Üsküdar üç gün üç gece donanma fermân olunup halk-ı âlem kemâl-i teşevvuk ile münbasit oldular.⁶⁶ denilmektedir. Bu doğumdan sonra ise Sultan İbrahim'in hızla çocuklarının sayısı artmaya başladı ve Osmanlı Hanedanı da rahat bir nefes aldı. Kafes hayatının zorlu günlerinin ilk etkisi de bu doğumla atlatılmış oldu.

Osmanlı hanedanı için asıl tehlike çanlarının çalmaya başladığı dönem hiç kuşkusuz I. Mahmud ile III. Osman'ın saltanat devirleri olmuştur. I. Mahmud 35 yaşında, III. Osman da 57 yaşında iken tahta cülûs etti. İki hükümdarın saltanat dönemi yaklaşık 27 sene sürdü ve bu süre zarfında Harem'de beşik sesi duyulmadı. Çünkü iki padişah da kısır. Her iki hükümdar şehzâdelik yıllarında Harem'deki sıkı kontrollerin de etkisiyle ölene kadar çocuk sahibi olamadılar.

Sultan III. Mustafa'nın 1757'de tahta çıkmasıyla birlikte çocuk beklentisi bir kez daha yeşerdi. Yeni padişah 41 yaşında olmasına rağmen hanedanın tek ümididir ve herkesin kulağı Harem'den gelecek bir çocuk ağlamasına hasrettir. Ancak iki sene beklenmesine rağmen yeni hükümdarın da çocuğu olmayınca herkes artık hanedan için sona yaklaşıldığını düşünmeye başladı. Ümitsizlik her şeye hakimken İstanbul sokaklarında tellallar III. Mustafa'nın

65 İsmail Hami Danişmend, *Kronoloji*, III, 389.

66 *Târih-i Nâ'imâ*, III, 953.

bir çocuğu olacağını tüm şehir halkına duyurdular. Şimdi herkes kutlu doğumun gerçekleşeceği günü iple çekmekteydi. Bir yandan da herkes maddi gücüne göre evini ve iş yerini yapılacak şenliklere hazırlamaya başlamıştı. Çocuğun cinsiyetini kimse merak etmemekteydi. Bu haber padişahın kısır olmadığıının ve bundan sonra duyurulacak olan başka doğum haberlerinin bir müjdecisi olarak görülmekteydi.

Halkın içinde bulunduğu hâlet-i ruhîyeyi en iyi anlatan kaynak hiç kuşkusuz dönemin vekâyî'nüvisti olan Seyyid Mehmed Hâkim'dir. Sultan III. Mustafa, yapılan hazırlıkları kontrol etmek için tebdil-i kıyâfet İstanbul esvâklarında/çarşılarında gezmeye çıkar. Yine böyle gizli bir teftiş esnasında ihtiyar bir dükkân sahibinin, birden borç para alarak avize ve kandil ile dükkânını süslediğini gördü. III. Mustafa yaşlı adama neden böyle bir hazırlık için borç para alarak masrafa girdin diye sorunca, yaşlı bakkal:

Ey oğul hazret-i pâdişâh Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, bu yüzden sultanın çocuğunun olması sevinci ile âlem mutlu oluyor. Ben neden mutlu olmam? 40 senedir ki pâdişâhların çocuğu olmadığı için halk sevinemedi. Elhamdülillâh bu vakit 40 yılda bir oldu, mutluluk vaktidir.

diyerek padişahın bir çocuğunun olmasına halkın duyduğu özlemi gayet açık bir şekilde dile getirmiştir. Sultan, yaşlı bakkalı şüpheye düşürmek için "Ey ihtiyar gerçekten böyledir ama bu doğum hâli ve keyfiyeti garip bir durum, belki aslı olmaya" der demez adam sinirlenmiş ve padişah olduğunu bilmeden III. Mustafa'yı azarlamıştı.⁶⁷ Bu olay dahi, hanedana mensup bir çocuğun doğumunun kazandığı siyasî mânâyı ortaya koymak için yeterlidir.

Anlam ve ehemmiyetindeki değişime paralel olarak önceleri yalnızca padişahların erkek çocuklarının doğumu gerek sarayda gerekse halk arasından birtakım tören ve şenliklerle kutlanmaya başlandı.⁶⁸ Bu geleneğin yerleşmesi ise 17. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşti. Nitekim Nâimâ, I. Ahmed'in

67 Fahriye Ülker, *Üçüncü Mustafa Devrine Âit Vak'anüvis Hâkim Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, 1951, 13-49; III. Mustafa'nın, Hibetullah adında bir kızı dünyaya gelmiştir ve bu vesileyle o güne kadar hiçbir sultana nasip olmamış büyüklükte bir şenlik yapılmıştır. Yapılan şenliği *Hâkim Tarihi*'nden başka bu doğum için bir vilâdetnâme kaleme alan Haşmet de tüm teferruatıyla anlatmaktadır. (*Vilâdetnâme*, haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul trsz; ayrıca bkz. Mehmed Âkif Bey, *Tarih-i Cülus-ı Sultan Mustafa-i Sâlis*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2108, vr. 116a-125b).

68 Sarayda doğum öncesi hazırlıklar için bkz. Çağatay Uluçay, *Harem*, 70-74.

ilk oğlu Şehzâde Osman dışındaki şehzâdeleri Mehmed, Selim, Murad ve Hüseyin'in de doğumlarını zikretmekle birlikte bu vesileyle yapılan şehir donanmalarından bahsetmez. IV. Murad ve Sultan İbrahim dönemlerinde sayıca çoğalan bu şenlikler sonraları daha da arttı ve sıklaştı.⁶⁹ 18. yüzyılda padişahların hem erkek hem de hem de kız çocuklarının velâdetinin aynı şekilde şenliklere konu olduğu görüyoruz.

İlk olarak Dârüssaâde Ağası şehzâde veya sultanın doğum haberini Silâhdâr Ağa'ya, ağa da bütün saray halkına duyururdu. Saraydan gönderilen cücelerden veya musahiplerden⁷⁰ biri sadrazama müjdeli haberi verirdi.⁷¹ Bu sırada yeni hanedan azasının doğumunu, Yeni Saray (Topkapı Sarayı), Yedikule, Kızkulesi ve Hisârlar'dan, cinsiyetine veya padişahın kaçınıcı çocuğu olduğuna göre değişen miktarlarda, belirli saatlerde top atılmak suretiyle halka duyurulur, bir taraftan da şehirde tellallar dolaştırılırdı.⁷² 18. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli halkı da padişah çocuklarının doğumundan haberdar edildi.⁷³

Saraydan gönderilen memurlar vasıtasıyla doğumdan haberdar olan sadrazam, şeyhülislâm ve diğer devlet erkânı hemen ertesi gün saraya giderek padişahı tebrik ederler, burada kendilerine kürk ve hil'at giydirilirdi. Ayrıca Dârüssaâde Ağası veya kâhya kadın, saray dışındaki evli sultanlara, belli başlı devlet ricâli ile şeyhülislâm ailelerine birer tezkereyle doğumu bildirir ve onları saraya davet ederdi. Devlet ricâlinin eşleri sadrazamın konağında toplanır, hep birlikte arabalarla saraya, yeni annenin yanına geçerlerdi. Davetliler üç gün müddetle sarayda misafir edilirler ve doğum vesilesiyle yapılan eğlencelere katılırlardı.⁷⁴

69 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme'sinde şehzâdelerin doğumu vesilesiyle yapılan 11 şenlikten bahseder* (bk. Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa-Nusretname-Tahlil ve Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001).

70 Sarayda padişahların daha ziyade eğlendirmek için hizmetlerinde bulundurdukları kişiler hakkına kullanılan bir tabirdir. (Pakalın, II, 583).

71 Sadrazama bu haberle ilgili hatt-ı hümayûnu, doğan çocuk erkek ise dârüssade ağasının, kız ise yüksek rütbeli bir saray ağasının getirdiğini belirtir. (Çağatay Uluçay, *Harem*, 75; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, 107).

72 Ahmet Önal, *18. Yüzyıla Ait Buyuruldu Mecmuası (Türk Tarih Kurumu Y.70-Değerlendirme Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, 149-150; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, 108. Çağatay Uluçay, *Harem*, 75), Yeni Saray'ın deniz kıyısındaki kısmında çocuk erkekse 7, kızsız 3 kere top atışı yapıldığını ve bunların günde 5 defa tekrarlandığını belirtir.

73 Mehmed Arslan, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul 2000, 497.

74 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, 168, 170-171. İstanbul halkının, özellikle de yüksek

Doğumun getirdiği mutluluk havası, Yeni Saray'dan (Topkapı Sarayı) başlamak üzere dalda dalga bütün İstanbul'a ve ülkeye yayılırdı. Donanma ve şehir-âyinler tertiplenir, çarşı pazar meşaleler, kandiller, fanuslarla süslenir, fişekler atılır, sokaklarda çeşitli eğlenceler yapılırdı. Bu eğlencelerin süresi şartlara göre değişmekte idi. Meselâ, III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan için on gün süren şenlikler düzenlenmişti. III. Mustafa'nın diğer kızlarından Beyhân Sultan'ın doğumunda üç gün üç gece, I. Abdülhamid'in oğlu Şehzâde Ahmed de ise yedi gün yedi gece donanma ve şehir-âyin yapılmıştı.

Velâdet-i hümâyûnlarda yani padişahların doğum günlerinde uygulanan geleneklerden birisi de beşik alaylarıdır. Valide sultan ile sadrazamın her ikisi de çocuk doğduğu zaman müzeyyen beşik, yorgan ve sırmalı örtüden oluşan hediyelerini alayla saraya gönderilerdi. Valide sultanın beşik alayı doğumdan hemen sonra Eski Saray'ın Bâyezid Camii'si tarafındaki Buğdaycılar Kapısı'ndan yola çıkıp, Divânyolu, Destereçiler, Ayasofya, Acemioğlanlar Kolluğu üzerinden saraya ulaşırdı. Doğumdan altı gün sonra tertiplenen sadrazamın beşik alayı ise Paşakapısı'ndan çıkıp, Divânyolu'ndan saraya gelirdi. Her iki alayda da alaydakiler Orta Kapı'da atlarından inip, iki sıra hâlinde ilerlerler ve getirdikleri hediyeleri Harem-i Hümâyûn'un önünde kendilerini karşılayan Dârüssaâde Ağası'na teslim ederlerdi. Ağa bunları içeri gönderir ve getirenlere hil'atler giydirir, böylece alay da dağılırdı.⁷⁵

Şehzâdelerin sancağa çıkartılması uygulamasının sona ermesi ve "ekber-erşed" sistemine geçilmesiyle birlikte sünnet şenlikleri eski haşmetini kaybedip, miktarca da bir hayli azaldı. Artık böyle bir şenliğin yapılabilmesi

tabakanın, çocuğun doğumu öncesi ve sonrasındaki bazı âdetleri için bkz. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, Toplum Hayatı*, yay. haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul 1995, 11-29.

75 Şehzâde ve sultan doğumlarında tertip edilen şenlik ve merasimler için ayrıca bk. Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülkittâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, 304-306; Çağatay Uluçay, "İstanbul'da XVIII ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Çâğatay Uluçay, "İstanbul'da XVIII ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair", *İstanbul Üniversitesi Mecmuası*, IV (İstanbul 1958), 199-213; Özdemir Nutku, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995, 55-67; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, trz., 39-41; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtî (Tarnskripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, haz. Halil Mercan, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996, 34-41; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, 109, 168-170; Mehmet Arslan, *Makaleler*, 491-526; Dündar Alikılıç, *Osmanlı Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004, 167-177; Ahmet Önal, *Buyuruldu Mecmuası*, 150-151, 153.

için asgarî dört şartın bir araya gelmesi gerekmektedir: Padişahın bir erkek evlâdının doğması, bu şehzâdenin sünnet çağına erişebilmesi, padişahın oğlunun sünnet çağını görebilecek kadar tahta kalması ve en nihayetinde uygun siyasî-içtimaî şartların mevcudiyeti. Bütün bu şartlar istisnaî olarak bir araya geldi ve buna bağlı olarak da şenlikler birer istisnaya dönüştü.

III. Mehmed'in ölümü ve yerine henüz on dört yaşında bulunan I. Ahmed'in tahta çıkmasıyla birlikte Osmanlı tarihinde bir ilk yaşandı; yeni padişah cülusundan bir ay sonra, 23 Ocak 1604 gecesi Yeni Saray'da "azîm sûr-ı pür-sürûr" ile sünnet edildi⁷⁶. Sünnetinden az sonra padişah şiddetli bir hastalığa yakalandı, hatta bu yüzden bayramlaşma merasimine çıkamadı. Devlet erkânı ve halk, endişeye düştüyseler de çok geçmeden Sultan I. Ahmed sağlığına kavuştu.⁷⁷ İngiliz gezgin Sir Thomas Coryate, I. Ahmed'in 1613'de düzenlediği bir sünnet şenliğinden bahseder.⁷⁸ Osmanlı kaynaklarından teyit edemediğimiz bu şenlikte muhtemelen Şehzâde Osman ile Şehzâde Mehmed sünnet edilmiş olmalıdır. I. Ahmed'in oğlu IV. Murad ve torunu IV. Mehmed de tahta çıktıktan sonra Yeni Saray'da sünnet oldular. IV. Mehmed ile birlikte üç kardeşi de sünnet edildi.⁷⁹

Sultan IV. Mehmed, takriben bir asırlık aradan sonra, 1675'de oğulları on iki yaşındaki Şehzâde Mustafa ile iki yaşındaki Şehzâde Ahmed'in sünneti için büyük bir şenlik tertipledi. Padişah şenliğin mekânı olarak çok sevdiği Edirne'deki Yeni Saray'ın önünde bulunan Sırık (Cirit) Meydanı'nı seçti. 14 Mayıs'ta başlayan şenliğin onuncu gününde Şehzâde Mustafa, görkemli bir sünnet alayı ile Eski Saray'dan alınarak Yeni Saray'a getirildi. Şenliğin

76 Mehmed bin Mehmed, *Nuhbetü't-Tevârih*, 563. "Mâh-ı mezbûrun [Şabân] yirminci günü [23 Ocak 1604] hazret-i padişah-ı âlf-câh salât-ı cum'ayı Süleymaniye Câmi'-i şerifinde edâdan sonra gecesi Saray-ı Âmire'de azîm sûr-ı sürûr ile emr-i hitân-ı padişah-ı İslâm ve sünnet-i kerîme-i Rasûlu'llah -aleyhi 's-salâtü ve's-selâm- icrâ vü itmâm olundu. Memâlik-i mahrûsada olan bilâd-ı sâ'ire dahi kezâlik ziyet ü sürûr ile mâl-â-mâl oldu". (*Târih-i Na'imâ*, I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, 265).

77 Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târihi, Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, haz. Şevki Nezihî Aykut, III, Ankara 2004, 811.

78 Özdemir Nutku, *Edirne Şenliği*, 22, 25.

79 "Mâh-ı mezbûrun [Şevvâl] on beşinci [22 Ekim 1649] cum'a gecesi padişah-ı cihân mutâ' Sultan Mehmed Han hazretlerinin sûr-ı hitânına mübâşeret olunup Mîsrâ': "Hep sünnet-i Muhammed'e cem' olsun ümmeti" musdâkınca erkân-ı devlet Saray-ı Âmire'ye da'vet olunduktan sonra mertebelerince teşrîfât-ı sultanî ve avâtîf-ı hüsrevânîye mazhar olup leyle-i cum'ada üç şehzâde-i âzâde ile ma'an sünnet olup emr-i tuhûr-ı hitân itmâm olundu", *Târih-i Na'imâ*, III, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, 1248.

on ikinci günü Selimiye Camii'nde Mevlid Kandili ihya edildi ve padişahın emriyle devlet erkânına ziyafet çekildi. Bundan sonra bütün davetliler dualarla sünnet yerine geldiler. Akşamüzeri Cerrahbaşı Nuh Paşa tarafından şehzâdeler sünnet edildi. Sünnet ameliyesinin başarıyla tamamlandığı, halka kös ve mehterlerle duyuruldu. Sultan IV. Mehmed o gece oğullarının yanında kalmayı tercih etti. Nihayet on beşinci günde at yarışlarıyla sünnet şenliği sona erdi. Padişahın kızı Hatice Sultan ile Musahib Mustafa Paşa ile düğünlerinin yapıldığı bu şenlikte şehzâdelerle birlikte toplam 8 bin çocuk daha sünnet edildi.⁸⁰ 1720'de III. Ahmed'in şehzâdeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bâyezid'in sünnetleri için düzenlediği şenlik 18. yüzyılın son büyük sünnet düğünü oldu. Toplam 22 gün süren bu şenlikte aynı zamanda Sultan II. Mustafa'nın kızları Ayşe Sultan'ın Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa'yla ve Emetullah Sultan'ın Sirke Osman Paşa'yla düğünleri yapıldı.⁸¹

Kendi çocuklarının sünnetini debdebeli bir şekilde gerçekleştirmek isteyen padişahlar, seleflerininin şehzâdelerinin ya da bizzat kardeşlerinin sünnetleri konusunda aynı derecede istekli görünmedikleri söylenebilir. Bu şehzâdeler sarayda sessiz sedasız sünnet sünnet edilirlerdi. Nitekim III. Ahmed döneminde şimşirlikte nezâret altında tutulan II. Ahmed'in oğlu Şehzâde İbrahim ile II. Mustafa'nın oğulları Şehzâde Mahmud, Şehzâde Osman ve Şehzâde Hasan 1704'de "mahfice sünnet oldular".⁸² Zira şimşirlikteki şehzâdeler hanedanın devamının garantisi oldukları kadar, baştaki padişahın da alternatifiydiler.

80 Bu şenlik hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1987; Özdemir Nutku, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995; Mehmet Arslan, *Manzum Sürnâmeler*, 306-312, 625-684 (bu son kısım Nâbî'nin şenliği anlatan *Sürnâmesi*'nin transkripsiyonudur); Mehmet Arslan, *Makaleler*, 575-628; Aslı Göksel, *The Surname-i Abdî As a Sample of Old Turkish Prose*, Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1983; Agah Sırrı Levend, *Nabî'nin Surnâmesi*, İstanbul 1944.

81 Esin Atıl, *Levni ve Surnâme: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul 1999; Gül İrepoğlu, *Levni: Nakış, Şiir, Renk*, Ankara 1999; *Surnâme-i Vehbî*, metin çev. Mertol Tulum, İstanbul 2001; Hüseyin Seyyid Vehbî, *Surname: Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü*, yay. haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1939; Mübeccel Kızıltan, *The Surname of Hazin As a Sample of Old Turkish Prose*, Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997; Aynı yazar, "Mehmed Hazin ve Sürnâmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (İstanbul 1988), 61-92 (Mehmed Efendi tarafından kaleme alınan bu son eser yanlışlıkla Hazin Sürnâmesi olarak adlandırılmıştır).

82 Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa, *Nusretname*, 673.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri, Toplum Hayatı*, yay. haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay, İstanbul 1995.
- Ahıskalı, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.
- Akman, Mehmet, *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, İstanbul 1997.
- Alderson, Anthony Dolphin, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, haz. Mustafa Armağan, çev. Şerafettin Severcan, İstanbul 1998.
- Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, trz.
- Alikkılıç, Dündar, *Osmanlı Devlet Protokolü ve Törenler, İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004.
- Al-Tıkrıtı, Nabil, “Şehzâde Korkut (ca. 1468-1513)”, *Pax Otomana, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ankara 2001, s. 659-674.
- And, Metin, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul 1959.
- Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.
- Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.
- Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Sürnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara 1999.
- _____, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul 2000.
- Atasoy, Nurhan, *1582, Surname-i Hümayun, Düğün Kitabı*, İstanbul 1997.
- Atıl, Esin, *Levnî ve Surnâme: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul 1999.
- Atsız, N., *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1947.
- Emecen, Feridun, , “İbrahim”, *DİA*, XXI, 274-281.
- _____, “Osman II”, *DİA*, XXXIII, 453-456.
- _____, *XVI. Yüzyılda Manisa Sancağı*, Ankara 1989.
- Eroğlu, Haldun, “Klasik Dönemde Şehzâdelik Kurumuna Dair Bazı Görüşler”, *Türkler*, IX, Ankara 2002, 855-859.
- _____, *Osmanlı Devletinde Şehzâdelik Kurumu*, Ankara 2004.
- Fatih Devri Kaynaklarından Düstürnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1465)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003.

- Gökbilgin, Tayyib, "İbrahim", *İA*, V/2, 880-885.
- Göksel, Aslı, *The Surname-i Abdî As a Sample of Old Turkish Prose*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1983.
- Hadidi, *Tevârih Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1981.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1996.
- Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi, Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, II-III, haz. Şevki Nezih Aykut, Ankara 2004.
- Haşmet, *Vilâdetnâme*, haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul trsz.
- Hüseyin Seyyid Vehbi, *Surname: Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü*, yay. haz. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1939.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991; *VIII. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997; *X. Defter*, haz. Şerafettin Severcan, Ankara 1996.
- İdris-i Bidlisî, *Selim Şahnâme*, haz. Hicabi Kırlangıç, Ankara 2001.
- İrepoğlu, Gül, *Levni: Nakış, Şiir, Renk*, Ankara 1999.
- Kızıltan, N, Mübeccel, "Mehmed Hazîn ve Sûrnâmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı:4 (İstanbul 1988), 61-92.
- Korkmaz, Gülsüm Ezgi, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Kut, Günay, "Şehzâde Cihangir ve Beyazıt'in Sünnet Düğünü Yemekleri Üzerine", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Ankara 1987, 227-238.
- Levend, Agâh Sırrı, *Nabî'nin Surnâmesi*, İstanbul 1944.
- Lütfi Paşa ve *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik, Ankara 2001.
- Mehmed Âkif Bey, *Tarih-i Cülus-ı Sultan Mustafa-i Sâlis*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 2108. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, I-II, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Ankara 1995.
- Mercan, Halil, *Teşrifâtızâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı (Tarnskripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.
- Mustafa Safi'nin Zübdetü't-Tevarihi*, II, haz. İsmail Hakkı Çuhadar, Ankara 2003.
- Nutku, Özdemir, *Tarihimizden Kültür Manzaraları*, İstanbul 1995.

- _____, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara 1987.
- Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.
- Önal, Ahmet, 18. *Yüzyıla Ait Buyuruldu Mecmuası (Türk Tarih Kurumu Y.70-Değerlendirme Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1982.
- Peçuylu İbrahim, *Tarih-i Peçevî*, II, haz. Fahri Çetin Derin - Vahid Çabuk, İstanbul 1980.
- Pierce, Leslie P., *Harem-i Hümayun*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul 1996.
- Sağrılı, Abdurrahman, *Mehmed bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, tahlilleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.
- Sarıcaoğlu, Fikret, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi*, I. Abdülhamid, İstanbul 2001.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1008/1563-1600)*, I-II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999.
- Seyyid Lokman, *Zübdetü't-Tevârih*, TSMK, Hazine Koleksiyonu, nr. 1321. *Surnâme-i Vehbî*, metin çev. Mertol Tulum, İstanbul 2001.
- Târîh-i Na'imâ*, I-IV, haz. Mehmed İpşirli, Ankara 2007.
- Topal, Mehmet, *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa-Nusretname-Tahlil ve Metin (1106-1133 / 1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.
- Turan, Osman, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Ankara 1984.
- Turan, Şerafettin, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bâyezid Vak'ası*, Ankara 1961.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebül'l-feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
- Uluçay, Çağatay, "İstanbul'da XVIII ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenler ve Şenliklere Dair", *İstanbul Üniversitesi Mecmuası*, IV (İstanbul 1958), s. 199-213.
- _____, *Harem II*, Ankara 1992.
- _____, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001.
- Uran, Hilmi, *III. Mehmed'in Sünnet Düğünü*, İstanbul 1942.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988.

_____, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri", *Belleten*, 156 (Ankara 1975), 659-696.

Ülker, Fahriye, *Üçüncü Mustafa Devrine Âit Vak'anüvis Hâkim Tarihi*, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1951.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi, *Bostan'ın Süleymân-nâmesi (Ferdî'ye Atfedilen Eserin İlk Şekli)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi DTCF, Ankara 1952.